

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Teologická fakulta
Katedra pedagogiky

Bakalářská práce

Příspěvek k výchově a vzdělávání ve
starověku.

Platon a jeho pojetí výchovy

Vedoucí práce: PhDr. Zuzana Svobodová, Ph.D.

Autor práce: Pavla Stiborová

Studijní obor: Pedagogika volného času

Ročník: III.

2010

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách.

Datum

podpis

Děkuji své vedoucí bakalářské práce PhDr. Zuzaně Svobodové Ph.D. za cenné rady, připomínky a metodické vedení práce

OBSAH

1. ÚVOD.....	6
2. Osobnost Platóna.....	8
2.1 Platónův život.....	8
2.2 Platónovo dílo.....	11
2.3 Vliv Sokrata na Platónův život, dílo a filosofii.....	15
3. Platónova filosofie ve výchově.....	17
3.1 Vnímání dítěte v Platónově pedagogické teorii.....	19
3.2 Smysl výchovy.....	21
3.3 Význam tělesné a branné výchovy.....	22
3.4 Úloha musického umění ve výchově.....	23
3.5 Organizace vyučování.....	24
3.6 Vliv společnosti na výchovu.....	26
3.7 Politikové vychovateli.....	27
4. Vliv Platónova myšlení v budoucnu.....	28
4.1 Významní zastánci Platónových názorů.....	28
4.1.1 První Platónovi nástupci.....	28
4.1.2 Období středního platonismu.....	29
4.1.3 Novoplatonikové.....	30
4.1.4 Aurelius Augustinus.....	32
4.1.5 Renesanční platonismus.....	33
4.1.6 Jean Jacques Rousseau.....	34
4.2 Významní kritici Platónových názorů.....	35
4.2.1 Aristoteles.....	35
4.2.2 Francois-Marie Arouet de Voltaire.....	36
4.3 Názor Jana Ámose Komenského na Platóna.....	37
5. ZÁVĚR.....	39

6. Seznam použitých zdrojů.....	42
7. Abstrakt.....	46

ÚVOD

„ Platón je filosofie a filosofie je Platón – je v něm všechna sláva i hanba lidstva, protože ani Anglosasové, ani svět románský nebyli s to k jeho kategoriím připojit jedinou novou myšlenku. Neměl ženu ani děti, ale jeho potomstvem jsou učenci všech civilizovaných národů ovlivnění jeho myšlením.“¹

Když jsem si vybírala téma své bakalářské práce, měla jsem představu nejprve o tom, že se chci zabývat výchovou a vzděláváním ve starověku. Zde se samozřejmě nabízelo nepřeberné množství témat, která mohla být pro mou bakalářskou práci stěžejní. Při pročitání publikací týkajících se výchovy a vzděláváním v období starověku mě však stále více zajímala osobnost Platóna a jeho teorie výchovy.

Platón měl mnoho zastánců a samozřejmě také mnoho kritiků, ale jedno mu asi upřít nelze – jeho jméno je velmi často skloňováno už více jak 2000 let, jeho díla jsou i v dnešní době čtená. Platón bývá označován jako první myslitel, který navrhl systematickou nauku o výchově v západořímské kulturní oblasti. Zároveň byl také prvním, který popsal teorii výchovy v dílech, která se nám dodnes dochovala. K tomu je třeba dodat, že Platónův okamžitý vliv na výchovu byl v podstatě velmi malý, avšak později se k jeho názorům vraceli mnozí pedagogové i filosofové.

To, co jsem zde nyní uvedla, ovlivnilo i mě samotnou při volbě tématu mé práce, právě kvůli těmto faktům jsem se rozhodla věnovat právě Platónovi.

Svou práci jsem rozdělila do tří částí. V první části se budu věnovat samotné osobnosti Platóna, budu se snažit uvést významné události a osobnosti jeho života, které ovlivnily jeho myšlení. Zabývat se zde budu také dílem, které během svého života napsal, přičemž větší pozornost bude náležet dílům, týkajícím se teorie výchovy. Druhá část mé bakalářské práce je pak věnována samotné teorii výchovy tak, jak ji Platón zachytil ve svých dílech. Ve třetí a také poslední části

¹ EMERSON, W.R. *Representative Men*, Londýn, 1850

se budu zabývat „pozůstatky“ Platónových názorů v dílech a myšlení budoucích pedagogů. Zde se budu věnovat jednak Platónovým nástupcům, ale jednak také jeho odpůrcům.

Touto prací bych ráda zdůraznila velikost Platónovy osobnosti. Ať už člověk patří spíše do kategorie jeho zastánců, nebo naopak mezi jeho zásadní kritiky, fakt, že byl velkým myslitelem a zanechal budoucím generacím významný odkaz, popřít nelze. Proto se pokusím co nejobjektivněji nastínit významné aspekty jeho života a filosofie, především tedy teorie výchovy.

Hlavní metodou, kterou budu pro svou práci používat bude studování příslušných publikací a pramenů, přičemž značnou část zde budou tvořit překlady Platónových dialogů. Z nich nejvíce se zaměřím na *Ústavu* a *Zákony*, jakožto stěžejní díla pro Platónovu teorii výchovy. Pro aktuálnost práce zařadím také internetové zdroje, například internetový časopis pro filosofii PRO-FIL.

Uvědomuji si, že pokud bych se chtěla Platónovi a jeho myšlení věnovat podrobně, vydalo by to na velmi rozsáhlou práci. Vzhledem k omezenému rozsahu bakalářské práce bych se chtěla pokusit o jakýsi průřez touto problematikou a vyložit zde zásadní aspekty Platónova života a jeho výchovné koncepce.

2. Osobnost Platóna

2.1 Platónův život

Platón se narodil roku 428 nebo 427 př. Kr.. Pocházel z jedné z předních athénských rodin, jeho otec Ariston svůj rod odvozoval od athénského krále Kodra. Platónova matka Periktione pak pocházela z rodu básníka a zákonodárce Solóna. Platón měl dva bratry, Adeimanta a Glaukóna a sestru Potonu. Oba jeho bratři se v budoucnu objeví v jeho díle *Ústava*.²

Výchova v rodině měla na Platónovy názory jistě velký vliv. Platón si dobře uvědomoval, že náleží k vyšší vrstvě athénské společnosti. Jeho rodina sice nebyla nijak výrazně zámožná, ale ani tak chudá, aby se musela zabývat výdělečným zaměstnáním. Platón tedy tělesnou práci vždy považoval za „...něco nízkého, co znetvořuje těla a ubíjí duše“.³

Platónova výchova se nejspíš příliš nelišila od výchovy jeho vrstevníků z aristokratické vrstvy. V dětství se mu dostalo základní výchovy, a to tělesné i mravní, kterou Řekové nazývali *trofé*, což v doslovném překladu znamená „výživa“. Kromě rodiny měl na Platónovu výchovu velký vliv Sokrates, který se později stal jeho učitelem. Osobnost Sokratova hrála v jeho životě tak velkou roli, že mu ve své práci níže věnuji samostatnou kapitolu.

Přibližně v 7 letech začala Platónovi školní výchova, která se skládala z výchovy literární, hudební a tělocvičné. V Athénách jeho doby však neexistovaly veřejné školy. Vyučování tedy probíhalo výhradně soukromě. Chlapce z vyšších společenských vrstev tehdy doprovázel k učitelům starší otrok, nazývaný *paidagógos*. Tento otrok byl napůl sluha, napůl vychovatel, který měl za úkol chlapce hlídat, učit ho způsobům a popřípadě i trestat. Jak je jistě všeobecně známé, právě od slova *paidagógos* byl v budoucnu odvozen název *pedagogika*.

Z různých pramenů o Platónovi se můžeme dozvědět jména jeho učitelů. Základní literární vzdělání, jehož součástmi byly čtení, psaní a jednoduché početní

² Srov. NOVOTNÝ, F. *O Platonovi I.*, str. 15-19.

³ Tamtéž.

úkony, získal prý Platón u Dionysia. V gymnastice pak byl jeho učitelem zápasník Ariston z Argu a hudbě ho učili Drakon z Athén a Metellos z Akragantu.⁴

Během základního literárního vyučování přicházel Platón do styku s významnými díly řeckého písemnictví, nejvíce pak s Homérovými básněmi. Básníci byli v řecké výchově považováni za učitele vědění i mravů. V té době Platón jejich učení přijímal. Jak se však dozvíme dále, v budoucnu velmi přísně odsuzoval to, co básníci ve svých dílech předávali mladým duším.⁵

Jak už jsem uvedla výše, dalšími dvěma složkami školní výchovy byly výchova tělesná, neboli gymnastická, a musická. Tělesné výchově byl přikládán poměrně velký význam a dá se říci, že gymnastika je slávou antického Řecka až dodnes. V Athénách se například velmi pečovalo o zřizování tělocvičen a cvičení bylo aktivitou, díky které tělo nabývalo ladnosti a krásy. S gymnastickou výchovou byla poměrně úzce spojována výchova musická, i když je potřeba dodat, že jí nebylo věnováno tolik pozornosti ani času jako právě gymnastice. Za musická umění bylo v tehdejší době označováno básnictví, hudba a tanec.

O Platónově hudebním vzdělání získáváme nejvíce informací přímo z jeho dialogů. Musickým uměním zde dává významnou úlohu ve výchově mládeže, jak se ostatně ještě dozvíme v další části práce. Také se zde můžeme dočíst, že Platón velmi zásadně odsuzuje například výstrelky soudobé hudby, zejména pak hudby nástrojové.

Platón se během svého mládí měl možnost osobně setkat s filozofy, kteří ho v jeho duševním vývoji nepochybně ovlivnili. Těmito filozofy nebyl nikdo jiný, než *sofisté*. Tímto jménem byli za doby Sokratovy a Platónovy označováni ti, kdo se odborně zabývali tvořením obecného vzdělání, stali se důležitým činitelem v dějinách řecké vzdělanosti a určovali i myšlenkový vývoj athénské mládeže. V jejich vzdělávací činnosti pak nejvíce vynikalo pěstování rétoriky a je třeba říci, že individualismus sofistického původu byl v Platónově mládí módním myšlením vzdělaných athénských vrstev.⁶

⁴ Srov. NOVOTNÝ, F. *O Platonovi I*, str. 25

⁵ Srov. RÁDL, E. *Dějiny filosofie I., Starověk a středověk*

⁶ LIBERA, A. de, *Řecká filosofie klasického období: sofisté, Sokrates a sokratikové, Platon a Aristoteles*

O dalším filozofovi, který významně zasáhl do Platónova života se prozatím zmíním jen okrajově, neboť si podle mého názoru zaslouží, abych mu ve své práci věnovala níže samostatnou kapitolu. Nebyl jím nikdo jiný, než Platónův učitel Sokrates. Podle některých starověkých zpráv poznal Platón Sokrata, když mu bylo dvacet let. Nedá se to však říci takto jednoznačně, neboť je téměř jisté, že Platón Sokrata znal již od svého dětství, stejně jako ho znaly i celé Athény. Platón byl Sokratovým žákem po dobu osmi let a je třeba říci, že ho ovlivnil nejen svým učením, ale i svou smrtí, která otřásla Platónovým úmyslem uplatnit se ve správě veřejného života.⁷ Na vysvětlení je třeba dodat, že Platónovi se rýsovala jiná životní dráha než ta filosofická. Pod vlivem svého rodu se měl stát athénským politikem. Nakonec se tedy díky Sokratovi stává významným filosofem, který bezpochyby značně ovlivnil mnoho dalších generací. Období po Sokratově smrti bychom mohli označit jako období jakéhosi filosofického uzrávání. V této době byla hlavní prioritou Platónova života spisovatelská činnost a vznikla část z jeho *dialogů*.⁸

Jedním z významných momentů v životě Platóna, který měl vliv i na jeho dílo, byla první cesta na Sicílii, kterou podnikl kolem čtyřicátého roku věku.⁹ Zde poznal opak athénské demokracie, tedy panování silného samovládce, a to ještě upevnilo jeho úsudek, že jenom vláda pravé filosofie může zbavit obce problémů. V Platónově mysli se rýsovala myšlenka o dokonalém zřízení obce a o výchově filosofů-vládců, kterou později vyložil ve svém vrcholném díle *Ústava*. Toto dílo napsal Platón po návratu ze Sicílie, ve dvacetiletém období, které bývá označováno za léta jeho nejušilovnější a nejzdatnější tvůrčí práce, a které strávil celé ve svých rodných Athénách.¹⁰

Velkým počinem, který Platón hned po návratu ze Sicílie vykonal, bylo založení *Akademie*. Ta se stala v podstatě „útočištěm“ pro Platónovu myslitelskou práci. Akademii nemůžeme pojímat jakožto školu v dnešním slova smyslu, dalo

⁷ CHLUP, O. *Výchova v zrcadle pramenů*, str. 19

⁸ WEISCHEDEL, W. *Zadní schodiště filosofie*

⁹ TRETERA, I. *Nástin dějin evropského myšlení*, str. 84

¹⁰ NOVOTNÝ, F. *O Platonovi I.*

by se říci, že se jednalo o jakýsi „společenský klub“, ve kterém měla Platónova osoba význam vůdce. V Akademii byli lidé různě staří, mezi kterými se nerozeznávali členové učitelé a členové žáci. Dá se říci, že všichni členové Akademie byli v podstatě společníci. Hlavní podmínkou přijetí do Akademie byla láska k moudrosti a teprve Platónovi nástupci ji více přiblížili vyšší škole, pro kterou bylo zapotřebí předběžné vzdělání.¹¹

Co se týče Platónova stáří, je nutné zmínit, že ani ve vysokém věku nebyl v žádném případě nečinný. V tomto posledním období svého života napsal své nejrozsáhlejší dílo *Zákony*. Jedná se o dílo, ve kterém Platón projevil svoji věkem získanou moudrost. Podle mnohých je to dokonce jeho nejlidštější dílo.

V roce 347 př. Kr., v osmdesáti letech, Platón umírá. Podle Diogena Laertia 3, 41... „*Pohřben byl Platón v Akademii, kde strávil největší část svého života, jsa oddán filosofii.*“¹²

2.2 Platónovo dílo

Většina Platónových děl je psána formou dialogu, ať už přímého nebo nepřímého, v němž je hlavní rozmluva vypravována. Mezi jeho díly bychom však našli i výjimky, které formu dialogu nemají, a proto níže používám souhrnné označení spisy.

Platón podnikl za svého života celkem tři cesty na Sicilii, které nám nyní pomohou při seřazení jeho spisů. Období před první cestou bychom mohli označit za „nejplodnější“, co se počtu spisů týče. V tomto období vznikají spisy: *Lysis*, *Charmides*, *Lachem*, *Euthyfron*, *Ion*, *Hippias Menší*, *Hippias Větší*, *Protagoras*, *Euthydemos*, *Obrana Sokratova*, *Kriton*, *Gorgias*, *Alkibiades I. a II.*, *Menexenos*, *Faidon*, *Menon* a *Kratylos*. Druhé období označím jako dvacetiletí mezi první a druhou cestou. Sem bychom zařadili spisy: *Symposion*, *Ústava*, *Faidros*, *Theaitetos* a *Parmenides*. Dále následuje období mezi druhou a třetí cestou, kdy

¹¹ Srov. NOVOTNÝ, F. *O Platonovi I.*, str. 101-103

¹² DIOGENÉS LAERTIOS. *Životy, názory a výroky proslulých filosofů*

vznikají spisy: *Filebos*, *Sofistes*, *Politikos*, *Timaios* a *Kritias*. Po třetí a poslední cestě na Sicílii, tedy v Platónově stáří, vzniká nejrozsáhlejší dílo *Zákony* a také ještě *Epinomis*.¹³

To by tedy byl výčet Platónových děl a nyní bych se zaměřila na obsahy některých z nich, přičemž důkladněji se zaměřím na dialog *Menon*, ve kterém Platón vyložil své některé názory na výchovu a vzdělávání. Samozřejmě největší pozornost bude věnována dílům *Ústava* a *Zákony*, která jsou asi nejvýznamnější a také zásadním způsobem souvisí s Platónovou teorií výchovy, kterou se budu podrobně zabývat ve druhé části mé práce.

Co se týče prvního období Platónovy spisovatelské činnosti, vyzdvihla bych například dialog *Protagoras*. Jedná se o nepřímý dialog Sokrata s Protagorou, tedy dvou různorodých mluvčích, sofistů a filosofa. Tímto dialogem odloučil Platón Sokrata, jako pravého učitele, od sofistů, které označil za učitele nepravé.

Dále také nelze opomenout dílo *Obrana Sokratova*. Zde se dostáváme právě k té výjimce, kterou jsem zmiňovala výše, totiž, že se nejedná o dialog. *Obrana Sokratova* je koncipována jako podání tří souvislých řečí jedné osoby a tímto řečníkem je zde sám Sokrates.

Svou první řečí se Sokrates obhajuje proti tvrzení žalobců, v druhé řeči si navrhuje trest, poté, co ho soudcové uznali vinným, a třetí pronáší, když byl nad ním vynesena rozsudek smrti. Toto dílo Platón nepojímá jako skutečnou obranu, spíše v něm chce na Sokratovi ukázat, jaký úděl má filosof ve společnosti. Filosof je podle něj člověkem, který vyrušuje lidi z jejich spokojeného klidu, ukazuje jim povinnost starat se o duši. V podstatě bychom mohli říci, že *Obrana Sokratova* je dílem, které má poučit o tom, jaký má být filosof, ukazuje hlavní znaky osobnosti filosofa. Těmi zde podle Platóna jsou povznesenost duše, víra v pravdu a statečnost.

Dílem, které se mé práce výrazněji dotýká, je již zmiňovaný dialog *Menon*. V tomto díle se setkáváme s pojmem *areté* neboli dobrost, ctnost. Thebalský vojevůdce Menon dává v úvodu tohoto dialogu Sokratovi otázku, zda je dobrost věcí učení nebo cvičení, zda se jí lidem dostává od přirozenosti nebo jiným

¹³ Srov. TRETERA, I. *Nástin dějin evropského myšlení*, str. 84-85

způsobem. Sokrates na tuto otázku odpovídá s ironií a dokonce označuje i sám sebe za nevědomec, neboť říká, že ani neví, co to dobrost je. Poté vybízí Menona, aby sám řekl, co je podle něj dobrost. Menon pronáší různé výměry dobrosti, ale ve všech je dobrost pojata jako vůle k moci. Sokrates toto pojetí vyvrací. V druhé části dialogu Sokrates dokazuje možnost poznání. Dále se také zabývá tím, jaký by měl být pravý politik. Podle Sokrata by tedy pravým politikem byl jen ten, kdo by měl vědění a uměl i jiné vzdělávat na politiky. Z tohoto nakonec vzejde, že tímto člověkem by mohl být jen filosof.¹⁴

Nyní se ve své práci budu věnovat velkému Platónovu dílu, jehož název je *Ústava*. Za rok vzniku tohoto díla se obecně považuje rok 375 př. Kr. Hlavní postavou je Sokrates. Dílo bývá děleno do deseti knih, avšak toto dělení nejspíš nepochází od Platóna. Vlastní téma *Ústavy* je naznačeno ve druhé knize tím, že Sokrates navrhuje zkoumat spravedlnost u obcí. Od tohoto místa až do konce čtvrté knihy je pak líčen vznik obce, dále je vypořádána musická a gymnastická výchova strážců a jejich životní poměry. Nakonec je v této části nalezeno, v čem spočívá spravedlnost v obci a od ní je následně odvozována podstata spravedlnosti v člověku. Na konci čtvrté knihy pak Sokrates otevírá úvahu o čtyřech špatných způsobech ústav. Tato úvaha je však záhy přerušena, konkrétně na začátku knihy páté, a pokračuje až v knize osmé a deváté. Mezitím jsou předmětem rozmluvy tři poměrně překvapující návrhy. Mluví se zde o tom, že ženy by měly konat strážní službu stejně jako muži, dále, že ženy a děti mají být společné a třetím návrhem je, že vládnout by měli filosofové. Tento třetí návrh se týká především vědecké přípravy budoucích vládců, která je poté výrazně rozvedena. Návrh týkající se strážní služby žen je taktéž rozveden... „budeme-li tedy užívatí žen k týmž úkolům jako mužů, musíme je také témuž učití.“¹⁵ Dále je pak tato možnost více rozebírána a je třeba říci, že je částečně i zesměšňována. Například se zde hovoří o tom, že by ženy musely „cvičit v tělocvičnách nahé spolu s muži, nejenom mladé, nýbrž také již starší...“¹⁶. Nakonec je však řečeno, že mohou být ženy, které jsou od své přirozenosti nadány pro úlohu strážných, a proto muž, který se

¹⁴ Srov. PATOČKA, J. *Platón: Přednášky z antické filosofie*, str. 195-216

¹⁵ PLATON, *Ústava.*, str. 144

¹⁶ Tamtéž

posmívá při pohledu na nahé ženy, které se cvičí ve prospěch nejlepšího účelu, neví čemu se směje. Tímto výrokem je tedy uzavřena první otázka, která je v páté knize rozebírána. Jak už jsem uvedla výše, poměrně výrazně je rozveden třetí návrh, tedy ten, že by měli vládnout filosofové. Nejprve se zde rozvádí otázka, kdo je vlastně filosof. Odpovědí na tuto otázku zde nacházíme vícero. Filosofem je označován ten, kdo touží po veškeré moudrosti, kdo se rád dívá na pravdu, kdo s láskou přijímá každé jsoucno samé. V souvislosti s tím je uváděno, že je nezbytné, aby se v obcích stali filosofové králi nebo aby se nynější králové oddali filosofii. Jenom tak se obce a celé lidské pokolení zbaví béd.¹⁷ V knize osmé a deváté je rozebírána otázka čtyř špatných způsobů ústav, timokracie, oligarchie, demokracie a tyranidy. V přidané desáté knize se pak Platón snaží zdůvodnit odmítavý postoj dokonalé obce k básnictví. Zde je uvedeno, že z básnictví se mohou do obce přijmout jedině hymny na bohy a chvalo zpěvy na dobré muže. Naopak není žádoucí, aby byla přijata líbivá Músa v písních nebo epických verších, protože pak budou v obci vládnout slasti a strasti místo zákona a zásad.

Stejně tak, jako jsem se nyní výrazněji věnovala dílu *Ústava*, chtěla bych teď zaměřit pozornost na další velké Platónovo dílo, kterým jsou *Zákony*. Jedná se o dílo poměrně rozsáhlé, které vzniká až v době Platónova stáří. Platón zde tedy projevuje jakousi učitelskou moudrost, také sloh tohoto díla je jiný, než v dílech předcházejících. Mohli bychom ho označit za více strojený, celkově složitý. První tři knihy tohoto díla jsou jakýmsi samostatným dialogem o ústavě a zákonech, přičemž vůdcem rozmluvy není Sokrates, ale nejmenovaný „Athénský host“. V úloze tohoto Athéňana se velmi osobitě projevuje sám Platón. V této části *Zákonů* můžeme nalézt například úvahy o ideálu všestranné dobrosti, tedy *areté*. K tomu vede vzdělání, zejména pak vzdělání musické. Na konci třetí knihy se dostáváme k faktu, že zákonodárství má směřovat k tomu, aby ... „*obec byla svobodná, uvnitř družná a aby v ní byl rozum.*“¹⁸ Od čtvrté knihy je dialog spjat s myšlenkou, že se má na Krétě založit nová obec a je potřeba pro ni vypracovat ústavu a zákony. Tato ústava má být navržena se zřením na praktické užití. Tady

¹⁷ PLATON, *Ústava.*, str. 170

¹⁸ PLATON, *Zákony.*, str. 90

vidíme rozdíl oproti dílu *Ústava*, kde rozmluva o nové obci vzejde v podstatě z hledání pojmu spravedlnosti.¹⁹ Pro čtvrtou až dvanáctou knihu *Zákonů* je mimo jiné charakteristická také volnost osnovy. V této části tak nalézáme prostupování teoretických úvah se samotnými zákony, dále také mnoho odboček a následných návratů k hlavnímu tématu, tedy vlastním zákonům. Tímto se tak Platónovy *Zákony* odlišují od formy prostého zákoníku. Také zde můžeme najít význam pro uměleckou hodnotu díla. Obecné úvahy jsou totiž psány zcela jiným slohem než samotné zákony. Sloh těchto úvah je spíše povznesený, částečně by se dalo říci až básnický, mnohdy nábožensko-kazatelský. Výrazně se tedy odlišuje od věcného slohu vlastních zákonů. Obecně jsou *Zákony* označovány za dílo, které obsahuje nejúplnější výklad Platónova myšlení.

V této kapitole jsem se zabývala především těmi Platónovy díly, která se nejvíce týkají tématu mé práce. Zároveň to byla také díla považovaná za nejvýznamnější. Tato díla jsem rozebrala po obecné stránce a ve druhé části mé práce, která se bude týkat samotné teorie výchovy, se k nim pochopitelně vrátím a zaměřím se na ty části, které s tímto tématem úzce souvisí.

2.3 Vliv Sokrata na Platónův život, dílo a filosofii

Sokrates, osobnost, která ovlivnila Platóna, jeho život, myšlení i samotnou filosofii jako nikdo jiný. Kdo to však vlastně byl?

Sokrates byl prostý athénský občan, jehož otcem byl sochař Sofronikos a matkou Fainarete, která pomáhala ženám při porodu.²⁰ Sám Sokrates zprvu také působil jako sochař, ale v budoucnu našel své pravé povolání v hledání moudrosti. Ve svém životě se oprostil od všech potřeb, dokonce prý chodil bos. Nezabýval se žádnou výdělečnou činností. Co se týče jeho filosofie, neměl žádnou svoji školu, nekonal vzdělávací přednášky, za které by se platilo, jako například sofisté. Sokrates naopak chodil do ulic, na tržiště, do gymnasií

¹⁹ Srov. NOVOTNÝ, F. *O Platonovi II.*, str. 305

²⁰ PATOČKA, J. *Sokrates: Přednášky z antické filosofie*

a tělocvičen a všude tam s lidmi rozmlouval. A právě rozmluva, nikoli přednáška, byla hlavním způsobem jeho sdělování. Sokrates ve svých rozmluvách používal otázky, kterými uváděl lidi do rozpaků. Toto dělal zejména z toho důvodu, aby lidi odvrátil od domnělé jistoty k hledání jistoty skutečné. V této skutečné jistotě se podle něj spojuje poznání, mravnost i štěstí. Svými otázkami chtěl Sokrates lidi donutit k tomu, aby rozumně mysleli. Tvrdil, že kdo rozumně myslí, ten také dobře jedná. Faktem, který povyšoval Sokrata nad ostatní lidi, byla jeho pokora. Ta se projevovala především tím, že si uvědomoval svou nevědomost.²¹

Toto tedy byl člověk, který se stal jakýmsi vůdcem Platónova mládí. Mladý Platón byl osobností Sokrata doslova okouzlen. Sokratův vliv byl patrný například již v tom, že se Platón nedal „zlákat“ učením sofistů. Naopak v něm byla vzbuzena silná víra v možnost pravdy jako takové a také jejího poznání. Díky Sokratovi se tak Platón dostal na cestu, jejímž cílem bylo filosofické poznání. Sokrates byl také osobou, která v podstatě odvrátila Platóna od básnictví, kterému se původně věnoval. Jak vypravuje pověst, Platón dokonce své první básně spálil, což je označováno za vnější projev jeho životního obrácení. Stejně tak jako se díky Sokratovi Platón nestal básníkem, tak se díky němu také nestal athénským politikem. Sokrates totiž tvrdil, že běžná politická praxe odporuje mravnosti. Tímto bych tedy naznačila vliv, který měl Sokrates na Platóna za svého života. Platóna však výrazně ovlivnila i Sokratova smrt.

V sedmdesáti letech, tedy roku 399 př. Kr. byl Sokrates obžalován ze zločinu rušení náboženství a za tento zločin následně postaven před porotní soud lidu. Byl obviněn z toho, že nevěří v bohy, v které věří obec, zavádí nová božstva a tím vším mimo jiné kazí mládež.²² U soudu se Sokrates hájil tím, že poukazoval na celý svůj život. Zdůraznil, že se v životě neprovinil proti zákonům své vlasti. Žalobce však přesvědčit nedokázal, byl odsouzen k smrti a následně mu byla ve vězení podána číše s jedem. Platón tuto událost prožíval velmi výrazně, neboť byl přesvědčen o Sokratově nevině a v důsledku toho zanevřel na vládu lidu, která podle něj zneužila své moci k tomu, aby usmrtila spravedlivého muže. Ve svém

²¹ Srov. NOVOTNÝ, F. *O Platonovi I.*, str. 47-49

²² FISCHER, L. J. *Případ Sokrates*

rozsáhlém díle se také několikrát vrací k Sokratovu odsouzení. Především pak ve třech dílech, kterými jsou *Obrana Sokratova*, dialog *Kriton* a dialog *Faidon*. V *Obraně* Platón uvádí řeči, kterými se Sokrates brání před soudem, v dialogu *Kriton* Sokrates odmítá návrhy přátel, kteří ho chtějí vyvést z vězení a v dialogu *Faidon* je pak vylíčen poslední den Sokratova života a následně jeho smrt.²³

Po Sokratově smrti Platón přestává vidět smysl v uplatňování své osobnosti v řízení obecních věcí. Naopak je to pro něj jakási výzva k tomu, aby bojoval proti nespravedlnosti, za skutečné dobro a skutečnou pravdu. Smrt Sokrata, jakožto milovaného učitele, a také vysoká mravní hodnota, kterou během své smrti projevil, mimo jiné musela posílit Platónovu uctívou lásku k němu. Tato skutečnost vylučovala jakékoliv pochybnosti o správnosti jeho učení. Vliv mrtvého Sokrata na Platóna byl tedy minimálně v prvních letech silnější než vliv živého člověka.²⁴

3. Platónova filosofie ve výchově

Druhou část mé práce bych zahájila tím, že vymezím pojem *dobrost* neboli *areté*. Tento pojem totiž velmi úzce souvisí s Platónovou teorií výchovy. Toto slovo bychom mohli chápat jako zdatnost i jako mravní ctnost. Podle Platónova myšlení je to něco, co je člověku žádoucí. Platón se ve své filosofii nespokojil jen s poznáváním toho, co to vlastně *dobrost* je, ale zabýval se i tím, jak se jí nabývá. *Dobrost* také nepřisuzoval jenom jednotlivci, ale i obci, a proto se zabývá tím, jak vzniká v jednotlivci a jak v obci. Co se týče *dobrosti* v jednotlivci, souvisí některé její složky s rodem člověka, jiné jsou získávány učením, vzděláváním a výchovou. Těmi složkami, které souvisí s rodem, jsou podle Platóna například dobrá paměť, tělesná síla nebo bystré smysly. Složky, kterých člověk nabývá učením nebo výchovou, pak mohou být řemeslné umění nebo různé druhy

²³ PATOČKA, J. *Platon: přednášky z antické filosofie*

²⁴ Srov. SOLOVJEV, V. *Drama Platónova života.*, str. 64-68

vědění.²⁵ Teď jsem tedy v podstatě vymezila dva zdroje dobrosti. Těmi jsou jednak přirozenost, neboli *fysis* a jednak výchova, neboli *paideia*. Nyní jsem zde uvedla další důležitý pojem, který je třeba více rozvést. Slovo *paideia* je odvozeno od podstatného jména *pais*, tedy dítě. Význam tohoto slova se však postupně rozšířil na veškerou oblast mravní i naučnou. *Paideia* tedy znamená i to, co my běžně označujeme slovy vzdělávání, vzdělání, vzdělanost, popřípadě kultura. Slovo *paideia* bývá také poměrně často propojováno se slovem *trofé*, které jsem už ve své práci používala.²⁶ Pro doplnění uvádím, že tento pojem znamená v podstatě vyživování dítěte a celkově péči o jeho fyzický vývoj. Platón ho ve svém díle *Ústava* používá ve smyslu péče o dítě v období od jeho narození do začátku vzdělávání.²⁷

Již v době před Platónem byl pojem výchovy velmi živým a diskutovaným problémem, přičemž velké názorové rozdíly bychom našli zejména v otázce poměru výchovy k tomu, co člověk dědí rodem. S tím úzce souvisí i otázka, který z těchto dvou činitelů se více podílí na tom, aby v člověku byla dobrost. Jak jsem uvedla, na tyto otázky se ve vývoji řecké vzdělanosti najde vícero různých odpovědí. Například myslitelé a básníci, kteří vyjadřovali myšlení rodové aristokracie, se jednoznačně přikláněli k tomu, že *areté* přechází z otců na syny. Mnohdy je dokonce i snižováno vzdělání naučené. Tímto problémem se zabývali rovněž sofisté. K jakému vyřešení tohoto sporu přispěl Demokritos, který pojmy přirozenost a učení sblížil. Řekl, že přirozenost a učení je něco podobného. Toto tvrzení vzápětí vysvětluje tak, že učení přetváří člověka a tím v podstatě dělá jeho přirozenost. Platón zastával názor, že nezbytným činitelem při nabývání dobrosti je učení, vzdělávání a výchova. Samozřejmě však také uznával, že je zapotřebí, aby v člověku byly nějaké vrozené podmínky. Bez nich by učení nemělo žádný smysl. Pokud Platón viděl, že člověk s dobrými vlohami nevyspěl v člověka zdatného, usuzoval, že takový člověk nedostal řádnou a odbornou výchovu, naopak že na něj působili špatní výchovní činitelé.²⁸

²⁵ Srov. KRATOCHVÍL, Z. *Výchova, zřejmost, vědomí*, str. 75-77

²⁶ Srov. PELCOVÁ, N. *Vzorci lidství*, str. 29

²⁷ Srov. HAGER, Fritz-Peter, *Platon a platonismus v dějinách výchovy*, str. 28-35

²⁸ Srov. NOVOTNÝ, F. *O Platonovi III.*, str. 455-459

3.1 Vnímání dítěte v Platónově pedagogické teorii

V dnešní době není pochyb o tom, že antická kultura jako taková byla výchozím bodem pro veškerý kulturní a civilizační vývoj v evropské oblasti, a tedy i základní pojmy pedagogického myšlení pozdější civilizaci významně ovlivnily a svůj odkaz jistě zachovaly. Zároveň je však třeba dodat, že vnímání dítěte v antice se poměrně výrazně lišilo od dnešního. Dítě bylo tehdy vnímáno jako jakýsi nehotový a nedokonalý předstupeň dospělosti a pedagogické jednání vůči němu směřovalo v podstatě k jednomu cíli, a to začlenit ho do uzavřeného společensko-kulturního světa dospělých. Při tom se mělo docílit toho, aby se dítě podrobilo normám a hodnotám tohoto světa.

V Platónově pedagogické teorii je nedospělý nebo dítě podrobněji charakterizován ze tří základních hledisek. Tím prvním je tělesná stránka a fakt, že dítě je v tomto směru nespoutané, ovlivňuje ho velmi výrazné nutkání se pohybovat. Po stránce duševní je dítě charakterizováno zejména převahou afektivního reagování a prožívání na úkor rozumového uvažování. Na konec po stránce intelektuální charakterizuje Platónova teorie dítě jistými nedokonalostmi v osvojování schopností rozumu. Nyní se těmito třemi charakteristikami budu zabývat podrobněji.

V rovině fyzické je tedy základním charakteristickým znakem dítěte touha po pohybu a často také neřízená motorika. Toto se podle Platóna projevuje hlavně v neklidu článků těla a také hlasu. Dětská touha po pohybu by se dle Platóna měla náležitě využít, jelikož slouží k rozvoji různých schopností orgánů těla, což přispívá k utváření dokonalého organismu. Dokonalý organismus se pak dále má stát tím nejdokonalejším nástrojem jednak duchovních a jednak náboženských záměrů duše. Co se týče formy využití touhy po pohybu, zmiňuje Platón samozřejmě výchovu tělesnou, vedle ní pak i hudbu, tanec a zpěv, přičemž přesně stanovuje řád a formu těchto cvičení.

Druhým charakteristickým znakem nedospělého člověka je, jak jsem již zmínila výše, převaha afektivního prožívání, jakým jsou radost nebo bolest

v dětské duši. Právě pomocí radosti a bolesti vstupují do dětské duše ctnost a neřest. Výchova tedy má podporovat to, aby dítě již od začátku mělo rádo, co mít rádo má, a naopak nemělo rádo to, co mít rádo nemá. Zároveň je třeba zde zmínit, že tohle by dítě prostřednictvím výchovy mělo být schopno ještě dříve, než bude mít možnost chápat tyto záležitosti rozumem. Správný názor a úsudek se totiž dle Platóna rozvíjí až v dospělém věku. Zde se v Platónově teorii opět uplatňuje hudební výchova, která umožňuje, aby se dítě přivádělo k vládě rozumu pomocí jakéhosi harmonického oslovení afektů. Vyzdvižováno je přitom zejména bájesloví, pomocí kterého je oslovován nejen smyslový život dítěte, ale rozvíjí se jím činnost samotného rozumu.²⁹

Dalším významným znakem dítěte je dle Platónovy teorie velká ovlivnitelnost sociálním a duchovním okolím, a to především proto, že jeho rozum ještě nevyzrál, a je tak výrazně vystaveno vlivům okolního prostředí. Na dítě je v souvislosti s tímto třeba neustále dohlížet, má být od začátku vedeno k tomu, aby si zvykalo na autoritu pedagogických osob. K těm se má chovat s úctou a respektovat je. Platón obecně velmi oceňuje vážnost stáří.

Platón ve své pedagogické teorii odmítá výchovu, která dítě rozmazluje, je k němu příliš povolná. Mohlo by podle něj totiž docházet k situacím, kdy si žáci budou málo vážit svých učitelů a vychovatelů. To by v konečném důsledku mohlo vést ke strachu učitelů a k faktu, že se budou chtít svým žákům zavděčit, což pochopitelně značně naruší pedagogický vztah.

Vše, co jsem zde nyní uvedla, by mohlo ukazovat na silně autoritářskou tendenci v Platónově teorii výchovy. Na druhou stranu je třeba dodat, že i dětská duše je dle Platóna nesmrtelná, že dítě je pro něj také bytostí, která má svou důstojnost, práva a povinnosti. Dítě je tedy v podstatě budoucím člověkem a všechna pedagogická opatření, která Platón ve své pedagogické teorii uvádí, mají dítě doprovázet na cestě k vymanění z nadvlády afektů, ke svobodě ducha.

²⁹ Srov. HAGER, Fritz-Peter. *Platon a platonismus v dějinách výchovy*, str. 36-46

3.2 Smysl výchovy

Význam, nebo tedy smysl výchovy ukazuje Platón například na tom, že nikdo není úmyslně špatný. Domnělá špatnost člověka může být ve své podstatě duševní nemoc, která vzniká z nějakého špatného stavu těla a z nedostatku výchovného působení. Tvrdí, že když lidé, kteří mají od přírody dáno „špatné“ tělo, žijí ve špatných obcích, slýchávají špatné řeči a nepůsobí na ně pozitivní výchovní činitelé, mohou se stát zlými, a to proti své vůli. Důležitý je také fakt, že Platón zde viní více rodiče než děti, více vychovatele než vychovávané. Dále také říká, že každý by se měl snažit uniknout špatnosti a naopak získat dobrost. To je možné s pomocí výchovy a příslušných nauk. Řádná výchova, tak jak ji vidí Platón, vede člověka právě k občanské dobrosti a tím v podstatě zajišťuje i řádný chod společného života v obci. Ve svém díle *Zákony* Platón také uvádí, že muž se musí již od dětství cvičit v tom, v čem má být v dospělosti dobrý. Základem výchovy má být tedy jakési pěstění, které má dovést hrajícího si chlapce k lásce k tomu, co bude muset v dospělosti dokonale znát, aby mohl vykonávat určité povolání.³⁰ Dalo by se říci, že výchova měla v Platónově myšlení i poněkud významnější cíl. Tímto cílem mám na mysli takové působení na třídu „strážců“, aby se stali co nejschopnějšími, a co možná nejlépe chránili ideální stát. Jako další významný cíl bychom mohli označit i ten, dovést každého jednotlivého člověka k mravní dokonalosti, což je možné právě pomocí příkladného vzdělávacího postupu. Platón zároveň ukazuje, jak se v jednotlivé duši i ve státě rodí spravedlnost ve smyslu celkové ctnosti, a naopak jak vzniká nespravedlnost. Jejím vzniku lze zabránit právě pomocí výchovy. Onu mravní dokonalost, kterou se vyznačuje nejen dobrý strážce, ale i opravdový člověk, vytyčil Platón pomocí soustavy čtyř základních ctností – moudrosti, statečnosti, rozvážnosti a spravedlnosti. A toto jsou tedy hodnoty, ke kterým má v Platónově myšlení směřovat výchova.

³⁰ Srov. PLATON. *Zákony*, str. 43

3.3 Význam tělesné a branné výchovy

Již v období před Platónem byla dobrost těla Řekům stejně žádoucí jako zdatnost duše, přičemž tělesná dobrost se projevovala zdravím, krásou a silou. Tělesná výchova byla významnou a nezbytnou složkou výchovy mládeže, společně s výchovou musickou. U chlapců měla jistý zvláštní účel, kterým byla jednak příprava na tělocvičné závody na národních slavnostech, a jednak bojová příprava pro konání branné povinnosti ve válce. Co se týče dívek, účelem tělesné výchovy bylo především vypěstování zdravé a silné matky, tedy pokud tělesnou výchovou procházely. Jako příklad lze uvést Spartu.³¹

Platón tělesnou, neboli gymnastickou výchovu staví taktéž na stejnou úroveň s výchovou musickou. Tvrdí, že gymnastickou výchovou se pěstuje tělo a musickou výchovou pak duše. K tomu je třeba dodat, že zdatné tělo dělá, podle Platóna, svou vlastní dokonalostí zdatnou duši. Na druhou stranu však Platón říká, že přílišná péče o tělo činí člověka choulostivým a dokonce překáží v duševní činnosti. V *Ústavě* Platón uvádí, že výchova musická, stejně jako gymnastická, je pro duši. Je zapotřebí spojovat tyto dvě složky výchovy proto, aby byly řádně vypěstovány obě stránky duše. Ty jsou označovány jako srdná a rozumná složka duše. Pokud by byla zanedbávána gymnastická složka výchovy, následkem by byla změkčilá, přecitlivělá duše. Naopak při zanedbání musické složky se člověk stává hrubým nevzdělancem.³²

V díle *Zákony* pak Platón udává, že tělesná výchova dítěte by měla začínat již před jeho narozením, a to procházkami a pohybem jeho matky.

Součástí života ve starověkém Řecku byly dodnes pořádané olympijské hry. Závod, neboli *agón* byl pojem, který měl pro Řeky velký význam. Za výrazný rys řecké povahy by se dala označit milovnost vítězství. Platón však oproti slavenému vítězství tělesné zdatnosti ukázal větší cenu vítězství, a to v mravní oblasti. Tímto svým názorem se odchyloval od názorů tehdy běžných.³³

³¹ KUČERA, Z., ŠTVERÁK, V et alii . *Chrestomatie z dějin pedagogiky*

³² Srov. PLATON. *Ústava*, str. 403-412

³³ Srov. PLATON. *Zákony*, str. 195-196

K tělesné výchově řadí Platón i všechny tělesné cviky, které se vztahují k válce. Mezi tyto cviky bychom mohli zařadit střelbu z luku, cvičení v boji, ve způsobech pochodování a podobně. K tomuto Platón v *Zákonech* dodává, že je nutné, aby všechny tyto předměty učili veřejní učitelé, kteří dostávají plat od obce, a jejich žáky mají být všichni chlapci a muži, kteří v obci žijí. Co se týče dívek, Platón udává, že i ony by v těchto předmětech měly být cvičeny, a to především kvůli tomu, aby byly v případě nutnosti schopné chránit děti a obec.

3.4 Úloha musického umění ve výchově

Jak jsem již uváděla výše, vedle výchovy tělesné, měla i musická výchova velmi významné místo v působení na mládež. Platónův postoj k musické výchově je zobrazen například v jeho dialogu *Protagoras*. Zde je řečeno, že... „*Rytmy a harmonie mají pronikat duše chlapců, aby byli krotší, aby se stávali rytmičtějšími a harmoničtějšími a tím aby byli způsobilí k mluvení a jednání; neboť veškerý život člověka potřebuje rytmu a harmonie.*“³⁴

Podle Platóna má výuka v hudbě zásadní smysl, neboť harmonicky formuje a posiluje duši člověka. Hudební výuka spočívá v bájesloví a hudebním umění. Hudební výchova se má starat o to, aby se v duši připravovala úrodná půda pro vznik poznání a vládu rozumu, přičemž se svým pedagogickým působením dotýká převážně iracionálních částí duše, touhy a statečnosti, to znamená vůle. Dalo by se tedy říci, že celá hudební výchova slouží u Platóna k tomu, aby se dítě přivádělo k vládě rozumu pomocí jakéhosi harmonického oslovení jeho citů.³⁵

Platón se ve svých dvou nejvýznamnějších dílech *Zákony* a *Ústava* zabývá i otázkou, jaká by měla hudba být. Vyslovuje zde své námitky, výhrady a požadavky k hudbě, především v souvislosti s úvahami o žádoucí výchově v dokonalé obci. Ve své kritice se zaměřuje zejména na tehdejší „moderní“ hudbu,

³⁴ PLATÓN, *Protagoras*, str. 32

³⁵ Srov. HAGER, Fritz-Peter, *Platon a platonismus v dějinách výchovy*, str. 35-40

ve které se oproti starší době výrazněji uplatňovala nástrojová hudba. Podle Platóna by hudba měla být především jednoduchá, postačí v ní lyra a kithara.

V souvislosti s výchovným působením hudby Platón rozebírá i to, jaká by měla být píseň, aby měla žádoucí výchovný efekt na mládež. Říká tedy, že píseň, neboli *melos* se skládá ze slova, harmonie a rytmu, přičemž rytmus a harmonie se musí řídit stejnými zásadami, jako slovesná složka písně. V souvislosti s tímto pravidlem tak není možné připouštět naříkavé tóniny, ani harmonie změkčilé nebo pijácké. Žádoucí je naopak harmonie mužné síly a harmonie mírného a povolného jednání. Co se týče rytmů, je potřeba pro musická umění používat jen ty, které náleží mužnému a spořádanému životu.³⁶

Hudbou se podle Platóna vychovává dobrý vkus člověka, rytmus a harmonie velmi silně vnikají do nitra duše a nejsilněji se jí dotýkají. Tento vliv hudby činí duši ladnou a člověk s ladnou duší je člověk dobře vychovaný. Dalším podstatným znakem Platónova myšlení souvisejícího s musickou výchovou je požadavek neměnicího se musického umění. Podle Platóna se do musického umění nesmí zavádět nové způsoby. Jen pokud zůstane nezměněné, bude hodnotnou složkou výchovy.³⁷

3.5 Organizace vyučování

Co se týče tématu organizace vyučování, nejvíce informací můžeme nalézt především v díle *Zákony*. Zde Platón kupříkladu uvádí, že je zapotřebí, aby se děti s příchodem úsvitu ubíraly do škol. Není podle něj žádoucí, aby se děti nechávaly žít bez vychovatelů. První tři roky by dítě mělo být vychováváno doma, poté by mělo navštěvovat jakési předškolní zařízení. V tomto zařízení se děti měly učit základním návykům a dovednostem, které jsou pro jejich budoucí život nezbytné. Toto zařízení by děti navštěvovaly do šesti let a od sedmého roku věku pak

³⁶ *Ústav filosofie a religionistiky* [online]. Praha: Univerzita Karlova v Praze-Filosofická fakulta, Posl. úpravy 26.03.2010 [cit. 2010-03-27].

Dostupné na WWW: <<http://www.ufar.ff.cuni.cz>>

³⁷ Srov. HAGER, Fritz-Peter. *Platon a platonismus v dějinách výchovy*, str. 30-52

začínala povinná školní docházka. Ta by trvala do 18 let. V rámci povinné školní docházky si děti od sedmého do devátého roku věku mají osvojovat základy gymnastiky a múziky. Zároveň se také mají věnovat základům počtů. V souvislosti s tím, co jsem nyní uvedla, je důležité říci, že tato výchova byla určena dětem všech svobodných občanů. Od deseti let pak začíná výchova strážců a vládců. Do jejich třinácti let převažuje zejména výchova literární, tedy čtení a psaní, od třinácti do šestnácti let je pak více pozornosti věnováno studiu músičkému, tedy především hudbě a zpěvu. Poté je výchova zaměřena na matematiku a astronomii. V osmnácti letech nastupují mladí muži na dvouletý vojenský výcvik, tzv. *efébie*. Po skončení tohoto výcviku se mladíci, kteří příliš nevynikali v rozumových zaměstnáních, stávají vojáky. Ostatní pak studují do svých třiceti let, přičemž se věnují aritmetice, geometrii, astronomii a teorii hudby. Toto studium je již studiem „vyšším“, jednotlivé obory jsou rozebírány v hlubších souvislostech. Po skončení tohoto studia se z mužů stávají vysocí státní úředníci. Ty nejlepší z nich čeká však studium dialektiky, filosofie, aby ve svých 35 letech mohli nastoupit na vedoucí politická místa v obci. V těchto funkcích pak mohou působit do 50 let věku.³⁸

V souvislosti s organizací vyučování bych se nyní zmínila o státním řízení výchovy, které Platón rozvádí v díle *Zákony*. Zde uvádí, že by měl být ustanoven jeden muž, který by jakožto správce dohlížel na veškerou výchovu mládeže. Tento muž by měl být starší padesáti let a měl by být otcem manželských dětí. Jeho úkolem by bylo spravovat výchovu podle stanovených zákonů. Vzhledem k tomu, že je výchova záležitostí velmi důležitou, měl by zákonodárce pečlivě dbát na výběr správce. Zároveň se Platón zmiňuje o formě volby tohoto muže. Správce výchovy by měl být volen tajně, všemi úředníky rady a to na dobu pěti let.³⁹

³⁸ Srov. KUČERA, Z., ŠTVERÁK, V. et alii. *Chrestomatie z dějin pedagogiky*, str. 41

³⁹ Srov. PLATON. *Zákony*, str. 153

3.6 Vliv společnosti na výchovu

Stejně jako mnoho pedagogů a psychologů v historii se i Platón zabýval problémem poměru mezi výchovnou činností jednotlivců a vlivem společnosti. Platónovu mysl tento problém zaměstnával poměrně výrazně, zejména z toho důvodu, že byl ovlivněn osudem svého velkého učitele Sokrata. Právě Sokrates byl mimo jiné obviňován z toho, že „kazí“ mládež. Tuto vzpomínku Platón rozvádí v díle *Obrana Sokratova*, kde můžeme nalézt rozmluvu s hlavním Sokratovým žalobcem Meletem o tom, kdo athénskou mládež „činí lepší“ a kdo ji kazí. Meletos zde dochází až k tvrzení, že Sokrates je jediným, kdo nevychovává mládež dobře. Ve svých dalších dialogích však Platón často opakuje, že jen Sokrates je tím jediným dobrým vychovatelem.⁴⁰

V díle *Ústava* nalézáme kritiku vlivu společnosti na výchovu jedince. Platónův Sokrates zde tvrdí, že dospělí Athéňané si vychovávají mladé lidi takovými, jaké je chtějí mít, a to „...kdykoli sedí ve velkém počtu hustě shromáždění na sněmech nebo na soudech nebo v divadlech nebo ve vojenských táborech nebo v některém jiném shromáždění lidu, a tam velmi hlučným způsobem dílem haní, dílem chválí jednotlivé řeči a činy, nezachovávajíce míru ani v tom ani v onom, s křikem a lomozem; k tomu se k nim ozvěnou přidávají i skály a místo, na kterém jsou, a zdvojnásobují bouři hany i pochvaly. Co se asi děje v srdci mladého člověka v takovém prostředí? Jakého vzdělání by musel nabýt od soukromého učitele, aby tu odolal, aby se nedal takovou hanou nebo chválou strhnout jejich směrem, aby nenazýval krásným a ošklivým totéž, co oni, aby se neoddal té činnosti, kterou provozují oni, aby nebyl takový jako oni?“⁴¹ K těmto shromážděním jsou mladí lidé navíc nuceni, a to pod pohružkou pokut, odnětí občanských práv a dokonce smrti. Jednotlivec se tak nemá možnost vzepřít tomuto působení veřejnosti.

Oproti této kritice však Platón zmínil i kladné hodnocení vlivu společnosti. Společnost si je podle něj vědoma toho, že vzájemná spravedlnost a dobrost prospívá, a jednotlivce tedy ochotně a upřímně poučuje o spravedlnosti

⁴⁰ Srov. PLATON. *Obrana Sokratova*, str. 25

⁴¹ PLATON. *Ústava*, str. 189

a zákonitosti. Tuto Platónovu myšlenku nalézáme v dialogu *Protagoras* a právě sofista Protagoras ji sám pronáší v rozmluvě se Sokratem. Je třeba zdůraznit, že lidskou společností je zde myšlena v podstatě obec, tedy společnost řízená zákony, ne společnost jak ji vnímáme v našem slova smyslu. Výchovným působením obce se získává pouze *areté* „lidová“.

Výchovu, kterou působí na člověka lidská společnost, Platón nezařadil do své výchovné soustavy. Přestože uznával některé kladné faktory společnosti ve výchovném procesu, v zásadě tvrdil, že společnost ruší výchovu individuální, a ve své filosofii se více zaměřoval právě na duševní činnost člověka o sobě samotného než člověka v jeho prostředí.⁴²

3.7 Politikové vychovatelé

Výchovu mládeže i dospělých pokládal Platón za podstatu politického umění. Obec, kterou popisuje v díle *Ústava*, je ve své podstatě jakýsi výchovný ústav. Její důležitost zdůrazňuje tím, že jedině obec je schopna provádět vychovatelský úkol, ne společnost, která člověka obklopuje. Uznávanými vůdci obce jsou politici a právě oni mají být podle Platónova pojetí vychovatelé, kteří by měli dělat své spoluobčany „lepšími“.⁴³ V Platónově dialogu *Gorgias* je uvedeno rozdělení politiků na dva druhy. První druh politiků se podobá lékařům, a to v tom smyslu, že se vši silou snaží, aby byli občané co nejlepšími. Druzí politikové však občanům jen slouží a svým jednáním se jim snaží pouze zavděčit. Za jednoho z mála Athéňanů, ne-li dokonce za jediného, který provozuje pravou politiku, prohlašuje Platón Sokrata. Jedině on prý neříká své názory s tím úmyslem, aby se zavděčil lidem, ale klade důraz na největší dobro.

Pravými politiky a tedy i pravými vychovateli jsou podle Platóna v podstatě jen vládcové-filosofové, které vypořádává v díle *Ústava*.

⁴² Srov. NOVOTNÝ, F. *O Platonovi III.*, str. 522-524

⁴³ Srov. JÍROVSKÝ, J. *Dvě poznámky k Popperově kritice Platóna* [online]. Brno: Masarykova univerzita, Filosofická fakulta, 2008 [cit. 2010-03-27]. Dostupné na WWW: <http://www.profil.muni.cz/01_2008/jirovsky_popper.html>

S výchovou částečně souvisí i Platónovo rozdělení politického umění. Toto umění dělí na dva druhy. Tím prvním je zákonodárství a druhým soudnictví, přičemž poměr zákonodárství a soudnictví je zde přirovnáván k poměru gymnastiky k lékařství. Gymnastika se vztahuje ke zdravému stavu těla, lékařství k nezdravému. Stejně tak zákonodárství se vztahuje ke zdravému stavu duše a soudnictví k nezdravému. Tento fakt je zde vysvětlen tak, že dobře vychovaný člověk nepotřebuje soudce.

4. Vliv Platónova myšlení v budoucnu

Jak jsem již uvedla na samém úvodu mé práce, Platón byl velmi výraznou osobností v dějinách filosofie, a proto je pochopitelné, že jeho názory jsou diskutované v podstatě dodnes. Asi jako každý významný myslitel má i Platón mnoho zastánců, ale také kritiků. Já se nyní pokusím podrobněji zabývat několika osobnostmi z obou těchto skupin. Vzhledem ke stěžejnímu tématu mé práce, kterým je výchova a vzdělávání ve starověku, se zaměřím nejvíce na ty myslitele, kteří se právě výchovou také zabývali. V první části této kapitoly se budu věnovat myslitelům, kteří byli tak říkajíc „na straně“ Platóna, v té druhé pak zmíním jejich protipól, tedy Platonovy významné kritiky.

4.1 Významní zastánci Platónových názorů

4.1.1 První Platónovi nástupci

Platón zemřel v roce 347 př. Kr. a zanechal po sobě dva základní odkazy, kterými byla Akademie a jeho spisy. Co se týče Akademie, již výše jsem uváděla, že Platón zde fungoval jako jakýsi vůdce, a proto bylo po jeho smrti jasné, že

Akademie bude potřebovat nástupce.⁴⁴ Tím prvním myslitelem, který právě toto místo zaujal, byl Speusippos, což byl syn Platónovy sestry Potony. Zde však nastal problém v tom, že Speusippos nebyl Platónovi příliš blízký, co se týče filosofického přesvědčení. V Akademii tak nastaly poněkud odlišné poměry, což nejspíš vedlo k tomu, že z Athén odešli dva velcí filosofové té doby. Oba dva byli Platónovými žáky a možná by se nabízelo, aby se právě jeden z nich stal po jeho smrti vůdcem v Akademii. Nemluvím zde nyní o nikom jiném než o Aristotelovi a Xenokratovi. Je však třeba dodat, že druhý jmenovaný se nakonec vůdcem Akademie stal, a to v době, kdy Speusippos závažněji onemocněl a nemohl již tuto funkci nadále vykonávat. Xenokrates z Chalkedonu poté řídil Akademii po celých 25 let. Po něm pak nastoupil jeho žák Polemon a následně potom Krates.

Co se týče návaznosti těchto myslitelů na Platóna, asi nejdále mu ve svých názorech byl Speusippos. Tohoto filosofa bychom mohli charakterizovat jako myslitele, který se výrazně věnuje číslům. Podle něj by bez čísel nebylo možné pravé vědění. Dá se říci, že nahradil ideje v Platónově teorii, a to právě čísla. S Platónem se pak shodoval v názoru, že matematické vzdělání je nutnou přípravou k filosofii.

Xenokrates z Chalkedonu byl poněkud věrnějším následovníkem Platóna. Byl přímým Platónovým žákem a bývá označován za muže velmi vážného, za opravdového filosofa. Mimoto byl prý také zastáncem přísných mravů. Co se týče jeho přínosu Akademii, upevnil zde rozdělení filosofie na logiku, fyziku a etiku, což se pak na velmi dlouhou dobu ustálilo. Xenokratovi nástupci Polemon a Krates se v dějinách Akademie nevyznačovali výraznou svérázností myšlení.⁴⁵

4.1.2 Období středního platonismu

Zde jsem uvedla několik prvních nástupců v řízení Akademie po Platónově smrti. Během dalších období procházela Akademie poměrně nejistou dobou, především z toho důvodu, že organizace školy v podstatě nechránila Platónovo myšlení před

⁴⁴ Srov. NOVOTNÝ, F. *O Platonovi IV.*, str. 24

⁴⁵ Tamtéž, str. 25-32

tím, aby do něj nevnikaly nauky jiných soustav. Docházelo tak k velkému prolínání Platónových myšlenek zejména s filosofií stoickou, která do sebe dokonce sama začala přejímat platónské vlivy. Toto období trvalo až do nástupu Antiocha z Askalonu do řízení Akademie, který tento post zastával přibližně v letech 88-68 př. Kr.⁴⁶

Doposud jsem zde zmiňovala jen myslitele, kteří byli v čele samotné Akademie. Platónství však mělo četné přívržence i mimo ni. Tito myslitelé nebyli mezi sebou nijak propojeni, co se týče trvalé organizační nebo myšlenkové jednoty. Časem a směrem svého myšlení byli však v podstatě předchůdci nového platónství a celkově jsou označováni jako „střední platonismus“. Jako dobu středního platonismu označujeme období od Antiocha z Askalonu po Plotina – tedy od druhé poloviny I. století př. Kr. do prvních desetiletí III. století po Kr..

Všechny „zástupce“ středního platonismu spojuje několik společných faktů, zejména pak snaha o uplatnění Platóna pravého a čistého. Projevoval se u nich odpor proti směřování myšlenek Platónových s myšlenkami jiných filosofií. V době středního platonismu tak zásadně vynikl význam Platónových spisů. Ty byly vnímány v podstatě jako strážci vlastního Platónova myšlení, a byly proto velmi hojně čteny a vykládány. Z Platónovců tohoto období asi nejvíce vyniká Plutarchos z Chaironeie. Tento myslitel se zabýval problémy metafyzickými, psychologickými, etickými nebo politickými a ve všech těchto oblastech nacházíme prvky platonismu. Platóna a jeho myšlenky zdůrazňoval Plutarchos i ve své domácí škole, ve které vychovával nejen své syny, ale i mládež ze svého okolí.⁴⁷

4.1.3 Novoplatonikové

Za zakladatele novoplatónské filosofie bývá považován Ammonios Sakkas, vlastním jejím tvůrcem však byl Plotinos. Období novoplatonismu bychom mohli

⁴⁶ Srov. KRATOCHVÍL, Z. *Prolínání světů, středoplatónská filosofie v náboženských proudech pozdní antiky* [online].

Dostupné na WWW: <<http://www.fysis.cz/filosofiec/z/texty/krato/krato.pdf>>

⁴⁷ Tamtéž

rozčlenit do tří etap. Tou první je alexandrijské období, jehož hlavními představiteli jsou Tito a Plotinův žák Porfyrios. Vůdčí osobností druhého období, které bývá označováno jako syrské, byl Iamblichos. Hlavním představitelem posledního období, athénské, byl pak Proklos.⁴⁸

Jak jsem již uvedla výše, vlastním tvůrcem novoplatónské filosofie byl Plotinos, myslitel, který žil přibližně v letech 203 – 269 n. l. Tento filosof v podstatě založil svou soustavu na myšlenkách hlavních Platónových spisů a dalo by se říci, že byl jakýmsi vykladatelem Platóna. Svou činností v oblasti filosofie se Plotinos stal prvním opravdu oddaným vykladačem Platónova myšlení. V Plotinově díle můžeme najít mimo jiné i jistou souvislost s Platónovou teorií výchovy. Konkrétně v jeho díle *O kráse*, kde stejně jako Platón uznává krásu jednoduchosti, například jednoduchosti tónů. Platón totéž uvádí ve své teorii o tom, jaká by měla být hudba, která má přispívat ke správné výchově.⁴⁹

Dalším myslitelem, kterému se nyní budu věnovat je Porfyrios, což je představitel alexandrijského období novoplatonismu. Porfyrios byl ve své době proslulý zejména svým útočným spisem proti křesťanství, kterým přispěl k tomu, že od sebe zůstaly odděleny dva nejvýznamnější proudy ve vzdělanosti končícího starověku, tedy novoplatónská filosofie a křesťanství, a to přesto, že měly některé myšlenky společné. S výchovou vzdáleně souvisí například fakt, že vypracoval soustavu nauky o ctnostech. V této soustavě zachoval Platónovo rozeznávání čtyř základních ctností – tedy moudrost, statečnost, rozvážnost a spravedlnost. Tyto čtyři ctnosti vytyčují mravní dokonalost, ke které člověka přivádí právě výchova.

Představitelem následujícího syrského období novoplatonismu byl Iamblichos, Porfyriův žák, což byl spíše mystik. Co se týče jeho výkladů Platónových dialogů, značně odváděly platónovce od čtení dialogů samých. Posledním obdobím novoplatonismu je, jak jsem již uvedla, období athénské, jehož hlavním představitelem je Proklos. Tento myslitel psal také komentáře k Platónovým

⁴⁸ *Novoplatónismus* [online]. Brno: Masarykova univerzita, Filosofická fakulta 2009 [cit. 2010-03-27]. Dostupné na WWW: <http://www.phil.muni.cz/fil/antika/texty/12_novoplatonismus.htm>

⁴⁹ Srov. TRETERA, I. *Nástin dějin evropského myšlení*, str. 127-130

dílům. Z nich bych zmínila komentář k dílu *Ústava*. Toto dílo Proklos v podstatě „odmítá“ a nedoporučuje ho jako školní četbu.⁵⁰

4.1.4 Aurelius Augustinus

Augustinus byl největším ze tří církevních Otců latinského západu a velmi významný je i v dějinách platonismu. Z myšlení Platóna a jeho nástupců vybral to, co pokládal za slučitelné s křesťanským učením a použil to při vytváření svého bohosloví. Naopak myšlenky, které křesťanství odporovaly, velmi kriticky odmítl. Platóna pokládal za myslitele, který je křesťanství nejbližší, pravé následovníky Platóna pak Augustin viděl v Plotinovi a jeho přívržencích. Augustinus nalézal v Platónově učení mnohé, co může schvalovat i s přihlédnutím k faktu, že je křesťanem. Zároveň však nedokáže přehlížet Platónovo pohanství. Augustinus vytýká Platónovi i Sokratovi, že nedovedli obrátit mysl lidí od pověřčivého uctívání model k úctě pravého boha. Dalo by se tedy říci, že Platón byl pro Augustina sice nejlepší z pohanů, ale přece jenom stále pohan.⁵¹

Co se týče shodných aspektů myšlení Platóna a Augustina, můžeme je nalézt například v otázkách estetiky. Stejně jako Platón, i Augustin říká, že krása je v jednotě a v úměrném uspořádání celku. Krása může být také v jednoduchých tvarech, barvách a zvucích, nad krásu těla vyniká krása duše, moudrosti, ctnosti a dobra. Augustinus přikládá v estetice velký význam hudbě, která má prý ze všech umění nejvíce čisté krásy. Co se týče právě hudby, shoduje se Augustinus s Platónem v zásadě v tom, že odsuzuje tzv. moderní hudbu divadel, proti které staví hudbu náboženskou. Další shodnou myšlenkou týkající se hudby je, že má být jednoduchá, bez mnohostrunných nástrojů. Augustinus také odmítá hudbu líbivou, rozkošnickou a doporučuje jen prosté zpívání, popřípadě jen recitování církevních zpěvů.

Od Platóna přejal Augustinus i myšlenky, které souvisely přímo s výchovou. Studijní plán, který navrhoval, má nejspíš původ právě v myšlení Platónově.

⁵⁰ Srov. TRETERA, I. *Nástin dějin evropského myšlení*, str. 130-131

⁵¹ Srov. IVÁNKA, E. von. *Plato christianus*, str. 221-223

Důraz zde Augustinus kladl zejména na povznášení mysli od věcí hmotných k nehmotným. Ve svém díle *O pořádku* přikládá velký význam číslům, jejich znalost staví souřadně vedle dialektiky. Platónovi se Augustinus podobá i prostředkem vyučování a filosofického zkoumání, který používal. Tímto prostředkem byla rozmluva, kterou vedl jednak se svými žáky a jednak i s přáteli a ukazuje se tím fakt, že by byl schopen založit jakousi křesťanskou Akademií. Možná i díky tomu bývá označován za jediného Západního myslitele, kterého lze po právu stavět vedle Platóna.⁵²

4.1.5 Renesanční platonismus

Celkový filosofický ráz renesance jako takové určoval tzv. renesanční platonismus. Ten navazoval jak na samotného Platóna, tak i na jeho pokračovatele v různých variantách novoplatonismu, tedy zejména na již zmiňované myslitele: Prokla, Iamblichu nebo Plotina. V době renesance se sice pěstoval i aristotelismus, později také stoicismus, epikureismus nebo skepticismus, ale platonismus byl ze všech těchto směrů jaksi nejpřitažlivější. Důvodem k tomu mohl být snad platónský idealismus. Platónství a na něj navazující novoplatónství si získávalo i renesanční umělce, a to zejména svou ideou krásna čistě duchovní povahy. Z těchto umělců bych mohla jmenovat například Leonarda da Vinci a jeho portrét *Dáma s hranostajem*. V tomto díle se projevuje platónský záměr o namalování obličeje takovým způsobem, aby se z něho poznalo, jak vypadá duše.

Prvořadý význam pro renesanční platonismus mělo zřízení platónské Akademie. Ta byla za podpory vládnoucí dynastie Medicejských založena v roce 1459 ve Florencii. Je třeba dodat, že v Itálii byl renesanční platonismus šířen již před jejím založením, a to byzantskými učiteli, z nichž nejvýznamnější byl Georgios Gemistos. Ten byl mnohými považován za přímo převtěleného Platóna a následkem toho si později přivzal jméno Plethón. Do čela platónské Akademie se postavil Marsilio Ficino, avšak nejvýznamnější osobností v celých jejích

⁵² Srov. NOVOTNÝ, F. *O Platónovi IV.*, str. 281-301

dějinách byl šlechtic Giovanni Pico della Mirandola. Florentská Akademie pak existovala až do roku 1521.⁵³

Co se týče samotného renesančního platonismu, je možné ho pokládat za jeden kulturní proud, který vznikl z humanistických zájmů a soustředil se právě kolem florentské Akademie, zejména kolem osoby Marsilia Ficina. Z Itálie se renesanční platonismus později rozšířil do Španělska, Francie, Německa a do Anglie. Šíření tohoto proudu napomáhal i vynález knihtisku. Platónovy spisy začaly být hojně překládány i do národních jazyků a poté také tištěny, což napomáhalo jejich přístupnosti.

4.1.6 Jean Jacques Rousseau

Základním aspektem, který spojuje Platóna s Rousseauem, je víra v sílu výchovy. Platónova nauka o výchově Rousseaua velmi zaujala, dokonce ve svém díle *Emil čili o výchově* doslova říká, že Platónova *Ústava* je to ... „*nekrásnější pojednání o výchově, které bylo kdy napsáno*“. Rousseau například vyzdvihuje Platónovu koncepci vychovávání dětí slavnostmi, sporty a veselými zábavami. Také mnohé konkrétní výchovné zásady, které navrhuje v díle *Emil čili o výchově* se shodují s myšlenkami Platónovými. Nejvíce se však Rousseau s Platónem ztotožňuje v otázkách veřejné výchovy člověka v občana, neboli výchovy politické. Dalo by se říci, že tato veřejná výchova je koncipována zcela podle antického vzoru.⁵⁴

Stejně jako u Platóna, i u Rousseaua nacházíme tu myšlenku, že stát je mravním zřízením. Právě ve státě se člověk stává inteligentní bytostí, bez něj by byl jen omezeným živočichem ovládaným pudy a choutkami. Podstata a hlavní cíl veřejné výchovy spočívá v tom, soustředit veškeré cítění, snažení a touhy dospívajícího člověka na lásku k vlasti. Výchova dětí musí být již od počátku zaměřena na to, aby se z nich stali dobří občané, jelikož spravedlivý stát žije právě díky dobrým občanům. Úkolem politické výchovy je povzbuzovat lásku k dobrému ústavnímu zřízení státu, ale také lásku ke spoluobčanům.

⁵³ TRETERA, I. *Nástin dějin evropského myšlení*, str. 246-247

⁵⁴ Srov. HAGER, Fritz-Peter. *Platon a platonismus v dějinách výchovy*, str.72-75

Dospívajícímu občanu by tato výchova měla neustále vštěpovat pocit, že mimo svůj stát není ničím. Všechny zde uvedené aspekty politické výchovy se v podstatě shodují s myšlenkami Platónovými.

Jean Jacques Rousseau byl na jedné straně velkým obdivovatelem Platónových myšlenek, v určitých oblastech se Platónovou teorií nechal velmi významně inspirovat. V jeho výchovné nauce bychom však mohli najít i některé odlišnosti a to především, co se týče cílů výchovy. Ty u Rousseaua stanoví spíše cit, než rozum, jako je tomu u Platóna.⁵⁵

4.2 Významní kritici Platónových názorů

Co se týče kritiků Platóna, mezi filosofy bychom jich mohli najít poměrně dost. Já v této kapitole zmíním 2 významné kritiky, kteří byli jednak filosofy a jednak také pedagogy. Pokud bych nebrala zřetel na oblast výchovy a vzdělávání, mohla bych v této kapitole zmínit další významné filosofy. Pro úplnost je uvedu alespoň v této části. Mezi myslitele, kteří kritizovali Platónovy názory patří například Francis Bacon, David Hume nebo John Locke.

4.2.1. Aristoteles

Aristoteles byl nejvýznamnějším žákem Platóna, zároveň však i jeho velkým kritikem. Tento filosof vstoupil do Platónovy Akademie ve svých sedmnácti letech a setrval v ní dvacet let, až do Platónovy smrti.⁵⁶ Aristoteles měl ve filosofii výrazný sklon k empirické, přírodovědecké orientaci. Platonismus měl naopak povahu spíše mystickou, spekulativní a matematickou, a s empirickým sklonem Aristotelovým se postupně dostal do sporu.⁵⁷ Pro Aristotelovu osobnost to nebyla lehká situace, neboť jeho žakovská i přátelská připoutanost k Platónovi byla veliká. Nicméně i přesto se rozhodl po dlouhých učednických letech vykročit

⁵⁵ Srov. CHLUP, O. *Výchova v zrcadle pramenů*, str. 229-242

⁵⁶ TRETERA, I. *Nástin dějin evropského myšlení*, str. 93

⁵⁷ Tamtéž, str. 94

vlastní cestou. V kapitole o prvních nástupcích Platóna jsem se zmiňovala, že vůdcem Akademie se po Platónově smrti stal Speusippos, a to na přání samotného Platóna. Speusippos sice nebyl tak nadaný, jako například Aristoteles, ale Platón chtěl, aby byla Akademie vedena v linii autentického platonismu, což by s Aristotelem v čele nebylo možné.

Kolem roku 335 založil Aristoteles vlastní filosofickou a vědeckou školu Lykeion, a to v Athénách. V Lykeiu pak byla prováděna rozsáhlá vědecká bádání, která byla pravděpodobně dotována makedonským dvorem, na kterém Aristoteles také působil.⁵⁸

Co se týče samotné kritiky Platónových myšlenek, podrobil Aristoteles kritice učení o idejích i jeho názory na uspořádání společnosti a výchovy. Jeho názory na uspořádání společnosti a výchovy vyložil ve spisech *Politika* a *Etika Nikomachova*. Podle Aristotela je cílem lidského života blaženost, ke které vede ctnostné jednání. Dále říká, že člověk od přírody touží po životě ve společnosti a své poslání uskutečňuje jednak v rodině a jednak ve státě. Podle Aristotela k dosažení blaženosti patří i vnější statky, a proto uznává právo na soukromý majetek. Co se týče cíle výchovy, je třeba vychovávat občany k dokonalosti a podle jejího dosaženého stupně jim pak dávat účast na správě státu.⁵⁹

4.2.2 Francois-Marie Arouet de Voltaire

Voltaire byl nejvýznamnějším filosofem starší generace francouzského osvícenství, mimo jiné také historik, básník a dramatik. Co se týče jeho filosofie, není příliš původní ani nijak hluboká. Voltaire v podstatě přejímá Lockův empirismus a Newtonovu přírodní filosofii.

Voltaire byl filosofem, který se na Platóna a jeho myšlenky díval v podstatě s úsměškem. Velikou chybu celé platónské filosofie vidí především v tom, že naprosto mylně pokládá abstraktní ideje za skutečné věci. O Platónovi Voltaire

⁵⁸ Srov. NOVOTNÝ, F. *O Platonovi IV.*, str. 24

⁵⁹ Srov. CHLUP, O. *Výchova v zrcadle pramenů*, str. 51-83

dokonce tvrdí, že lépe psal, než rozumoval. Podle něj si Platón vymyslel svůj vzorný svět, své obecné ideje dobra, řádu, spravedlnosti a krásna, jako by to byly věci skutečné. Dalo by se říci, že se Voltaire dívá na Platóna jako na „blouznivého snílka“, dokonce napsal i satirickou rozpravu, v níž jmenuje různé Platónovy myšlenky a označuje je jako sny, přičemž za jeden z jeho největších snů pokládá jeho obec.⁶⁰

4.3 Názor Jana Ámose Komenského na Platóna

Vzhledem k tomu, že Jan Ámos Komenský byl velmi významnou osobností v oblasti pedagogiky, ráda bych se nyní zabývala tím, jak právě on vnímal Platóna a jeho myšlení. Komenský vnímá Platóna ze dvou pohledů. Jednak jako velkého myslitele, jednak jako nevědomého pohana, který nezná skutečnou pravdu. V zásadě Komenský odmítá veškerou pohanskou filosofii, přičemž zde nerozeznává mezi Platónem a Aristotelem. Přesto všechno ale ve svých dílech cituje Platónovy myšlenky a leckdy je používá pro své důkazy. Například se zmiňuje o domnělém Platónově zákazu, aby nikdo bez znalosti geometrie nevstupoval do jeho Akademie.⁶¹ Sám pak pověsil týž nápis nad vchod své druhé třídy vševědné. Komenský také znal zásadu uvedenou v Platónově *Ústavě*, že se před dětmi nemají vypravovat smyšlené básně a historie a také ji připomíná ve svém *Informatoriu*. Platónovi také Komenský přiřazuje významnou úlohu v jedné pozdější dramatické skladbě, kterou je *Schola ludus*.⁶²

Přesto, že příležitostně se Komenský s Platónem „setkává“, v zásadě nedovedl spojit své křesťanství s antickou moudrostí tak, jako to dovedli renesanční myslitelé. Dokonce pokládal za nevhodné, aby se ti, kdo jsou vyučeni Písmem, poučovali od pohanů. Náležitou znalost boha, která je pro něj velmi důležitá, je podle něj možné mít jen ze zjevení. Je však třeba říci, že by bylo zvláštní, kdyby

⁶⁰ Srov. TRETERA, I. *Nástin dějin evropského myšlení*, str. 340-343

⁶¹ Srov. KRATOCHVÍL, Z. *Výchova, zřejmost, vědomí*, str. 140

⁶² Srov. NOVOTNÝ, F. *O Platonovi IV.*, str. 661-667

si Komenský neuvědomoval, že není možné všechno, co sepsali pohané, odmítnout. V jeho díle *Didaktika* soudí, že „nejspíše by mohl být z pohanů připuštěn ke křesťanským dítkám Seneka a Epiktetos“. V latinském zpracování tohoto díla je vedle těchto dvou filosofů jmenován ještě právě Platón.

ZÁVĚR

Ve své práci jsem se zabývala starověkou výchovou a vzděláváním, přičemž jsem se zaměřila na prvního myslitele, který navrhl a sepsal ucelenou teorii o výchově, tedy Platóna.

Mým hlavním cílem bylo jednak věnovat se faktorům, které ovlivnily Platónovy názory, jednak vyložit jeho teorii výchovy především z děl *Ústava* a *Zákony* a nastínit vliv této teorie na budoucí generace.

K prvnímu cíli se vztahuje první část práce, která zahrnuje významné události Platónova života. Zde bych ráda vyzdvihla, že Platón pocházel z aristokratické vrstvy a byl si toho dobře vědom. To je bezpochyby jeden z faktorů, které měly vliv na jeho myšlení. V další kapitole mé práce jsem se snažila o výklad toho, jakým způsobem ovlivnil Platóna jeho velký učitel Sokrates, jeho pedagogické metody a posléze i jeho odsouzení k smrti. Zde postupně docházím k závěru, že i když byl Sokrates za svého života Platónovi mimořádným učitelem, nejvíce ho ovlivnil paradoxně právě svou smrtí.

Ve druhé části práce bylo mým cílem podat co nejvýstižněji Platónovu teorii o výchově a vzdělávání, přičemž jsem čerpala přímo ze dvou základních děl, kde tuto teorii vyložil, tedy, jak již bylo řečeno, z *Ústavy* a *Zákonů*. V této části se zabývám jak cílem a smyslem výchovy, tak konkrétními „učebními osnovami“. Velmi mě také zajímalo, jaký byl vůbec samotný Platónův postoj k dítěti, a proto jsem mu zde věnovala samostatnou kapitolu. Z ní vychází fakt, že Platónovo vnímání dítěte bylo poměrně vzdálené dnešnímu. Dítě je zde vnímáno jen jako nedokonalý předstupeň dospělosti. V současné době, kdy děti mají svá všeobecně uznávaná práva a stále více se rozvíjí myšlenka participace, se Platónův názor jeví velmi „autoritářsky“. Je však třeba si uvědomit, že jeho názory jsou více než 2000 let staré. Objektivně zde také musím uvést, že i u Platóna nacházíme názor, že dítě je lidskou bytostí a má svou důstojnost, práva a povinnosti, přestože je nedokonalé.

Třetí část práce jsem pak věnovala snaze o nastínění Platónových myšlenek v dílech budoucích pedagogů. Zde jsem zmínila jak myslitele, kteří Platónovy myšlenky přijímali, tak také jeho kritiky. Samostatnou kapitolu jsem poté věnovala J. A. Komenskému, jakožto jednomu z nejvýznamnějších pedagogů všech dob, a jeho pohledu na Platóna. Komenského jsem záměrně nezařadila ani mezi Platónovi zastánce, ani mezi kritiky, neboť přestože Platóna v mnohém zatracoval, s některými jeho myšlenkami se naopak ztotožňoval.

Ke třetí části práce bych ráda dodala, že pro mě bylo velmi přínosné studovat příslušné materiály. Bylo zajímavé sledovat postoje pedagogů k tak velkému mysliteli, jakým Platón bezpochyby byl. Ve své práci jsem se chtěla zabývat především názory budoucích generací na Platónovy pedagogické myšlenky. Samozřejmě pokud bych se zde zabývala vnímáním jeho filosofie jako takové, vydala by tato část na velmi obsáhlou práci. I to dokazuje, že Platón je myslitelem, který „nenechává své nástupce chladnými.“

Nyní bych se tedy pokusila vymezit konkrétní závěry mé bakalářské práce.

Platónovu filosofii výchovy bychom mohli popsat několika charakteristickými aspekty:

- Výchova jako nezbytný činitel při nabývání dobrosti
- Výchova vede k občanské dobrosti jednotlivce, tím zajišťuje i řádný chod obce.
- Výchova je prostředkem ke vzniku co nejschopnější třídy „strážců“
- Dítě je nedokonalým předstupněm dospělosti.
- Velký význam tělesné, branné a musické výchovy

Při rozebírání Platonovy výchovné teorie, můžeme nalézt myšlenky, které jsou dodnes platné a uznávané:

- 2 zdroje dobrosti: přirozenost a výchova
- Není žádoucí nechávat děti žít bez vychovatelů

- Do 3 let mají být děti doma, poté následuje „předškolní zařízení“, kde se učí základní dovednosti, které bude v životě potřebovat
- Je důležité, aby děti respektovaly autoritu pedagogických osob

Na druhou stranu však najdeme i takové myšlenky, které jsou pro dnešní generaci nepřijatelné a Platón byl kvůli nim v historii leckdy označován za „totalitního“ filosofa. Karl Raimund Popper ho ve své kritice dokonce označil za rasistu.:

- Přílišný důraz na výchovu co nejlepší třídy „strážců“ (Právě tuto myšlenku srovnával Popper s nacistickým Německem)
- Nereálná vidina dokonalého státu, ve kterém žijí „dokonalí“ občané
- Práva dětí poměrně výrazně „zlehčována“

Studování materiálů a samotné psaní této práce mě obohatilo o nové poznatky týkající se jak Platóna samotného, tak i jeho zastánců a kritiků. Myslím, že Platón je a bude velmi důležitým článkem v dějinách výchovy, a proto je třeba mu věnovat pozornost. Přestože mnohé jeho názory jsou v dnešní době již překonané, pořád zůstává jedním z nejvýznamnějších filosofů všech dob.

Seznam použitých zdrojů:

- 1) KUČERA, Z., ŠTVERÁK, V. et al. *Chrestomatie z dějin pedagogiky*. Praha: Karolinum, 1999. ISBN 80-7184-626-0
- 2) TRETERA, I. *Nástin dějin evropského myšlení*. Praha-Litomyšl: Paseka, 1999. ISBN 80-7185-278-3
- 3) CHLUP, O. *Výchova v zrcadle pramenů*. Praha: Dědictví Komenského, 1948.
- 4) NOVOTNÝ, F. *O Platonovi. Díl I., Život*. Praha: Jan Laichter, 1948.
- 5) NOVOTNÝ, F. *O Platonovi. Díl II., Dílo*. Praha: Jan Laichter, 1948.
- 6) NOVOTNÝ, F. *O Platonovi. Díl III., Filosofie*. Praha: Jan Laichter, 1949.
- 7) NOVOTNÝ, F. *O Platonovi. Díl IV., Druhý život*. Praha: Academia, 1970.
- 8) HAGER, Fritz-Peter. *Platon a platonismus v dějinách výchovy*. Praha: Karolinum, 1994. ISBN 3-258-03053-7

- 9) IVÁNKA, E.von. *Plato christianus*. Praha: OIKOYMENH, 2003.
ISBN 80-7298-075-0
- 10) ŠÍP, R. *Kalokagathia: ideál, nebo flatus vocis?*. Brno:
Masarykova univerzita:Paido, 2008. ISBN 978-80-210-4566-8
- 11) PATOČKA, J. *Platón: přednášky z antické filosofie*. Praha: Státní
pedagogické nakladatelství, 1991. ISBN 80-04-25609-0
- 12) PATOČKA, J. *Sokrates: přednášky z antické filosofie*. Praha:
Státní pedagogické nakladatelství, 1991. ISBN 80-04-25383-0
- 13) SOLOVJEV, V. *Drama Platónova života*. Samotišky: Spolek
moravských nakladatelů, 1997.
- 14) KRATOCHVÍL, Z. *Výchova, zřejmost, vědomí*. Praha: Hermann a
synové, 1995.
- 15) BLACKBURN, S. *Platónova ústava: biografie*. Praha: BETA,
2007. ISBN 978-80-7306-304-7
- 16) PLATÓN. *Ústava*. Praha: OIKOYMENH, 1996. ISBN 80-86005-
28-3
- 17) PLATÓN. *Zákony*. Praha: OIKOYMENH, 1997. ISBN 80-86005-
31-3

- 18) PLATÓN. *Prótagoras*. Praha: OIKOYMENH, 2000. ISBN 80-86005-98-4
- 19) PELCOVÁ, N. *Vzorce lidství*. Praha: ISV Institut sociálních vztahů, 2001. ISBN 80-85866-64-1
- 20) DEMJANČUK, N., DEMJANČUKOVÁ, D., STARK, S. *Výchova a tradice evropského myšlení*. Dobrá Voda u Pelhřimova: Aleš Čeněk, 2003. ISBN 80-86473-49-X
- 21) RÁDL, E. *Dějiny filosofie. I, Starověk a středověk*. Praha: Votobia, 1998. ISBN 80-7220-063-1
- 22) LIBERA, A. de. *Řecká filosofie klasického období: sofisté, Sokrates a sokratikové, Platón a Aristoteles*. Praha: OIKOYMENH, 2000. ISBN 80-7298-019-X
- 23) FISCHER, L.J. *Případ Sokrates*. Praha: NLN nakladatelství Lidové noviny, 1994. ISBN 80-7106-110-7
- 24) DIOGENÉS Laertios. *Životy, názory a výroky proslulých filosofů*. Pelhřimov: Nová tiskárna Pelhřimov, 1995. ISBN 80-901916-3-0
- 25) *Novoplatónismus* [online]. Brno: Masarykova univerzita, Filosofická fakulta, 2009 [cit. 2010-03-27]. Dostupné na WWW: <http://www.phil.muni.cz/fil/antika/texty/12_novoplatonismus.htm>

26) KRATOCHVÍL, Z. *Prolínání světů, středoplatónská filosofie v náboženských proudech pozdní antiky*. [online]. Dostupné na WWW: <<http://www.fysis.cz/filosofecz/texty/krato/krato.pdf>>

27) *Ústav filosofie a religionistiky* [online]. Praha: Univerzita Karlova v Praze – Filosofická fakulta, Posl. úpravy 26.03.2010 [cit. 2010-03-27]. Dostupné na WWW: <<http://www.ufar.ff.cuni.cz>>

28) JÍROVSKÝ, J. *Dvě poznámky k Popperově kritice Platóna* [online]. Brno: Masarykova univerzita, Filosofická fakulta, 2008 [cit. 2010-03-27]. Dostupné na WWW: <http://www.profil.muni.cz/01_2008/jirovsky_popper.html>

ABSTRAKT

STIBOROVÁ, P. *Příspěvek k výchově a vzdělávání ve starověku. Platón a jeho pojetí výchovy*. České Budějovice 2010. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra pedagogiky. Vedoucí práce PhDr. Zuzana Svobodová, Ph.D.

Klíčová slova: Platón, výchova ve starověku, filosofie výchovy, Platónovy dialogy, Platónova Akademie, platonismus, novoplatonismus

Práce se zabývá Platónovou teorií výchovy. Je rozdělena do tří částí. První část zahrnuje výklad Platónova života, přehled jeho dialogů a vliv Sokrata na Platónův život a filosofii.

Druhá část se zabývá samotnou teorií výchovy a zahrnuje kapitoly o vnímání dítěte ve starověku, smyslu výchovy, tělesné a musické výchově a vlivu společnosti na výchovu dítěte v době Platónově.

Třetí část práce se věnuje odkazu Platónových myšlenek v dílech budoucích pedagogů. Tato část zahrnuje Platónovy zastánce i jeho odpůrce.

Cílem práce je vyložit zásadní aspekty Platónova života a jeho výchovné koncepce. Platónova výchovná koncepce je jedním z důležitých článků v dějinách výchovy.

ABSTRACT

The Report to Education in Antiquity. Plato and his Conception of Education.

Key Words: Plato, education in antiquity, philosophy of education, Plato's dialogues, Plato's Academy, platonism, neoplatonism

The paper deals with the Plato's conception of education. It is divided into three parts. The first part includes the interpretation of Plato's life, the survey of his dialogues and the influence of Socrates on the Plato's life and philosophy.

The second part deals with the very conception of education and it includes chapters on the perception of the child in antiquity, on the meaning of education, on the physical education and Musick and on the impact of society of child education in Plato's time.

The third part is devoted to reference works of Plato ideas for future pedagogues. This part includes Plato's supporters and his opponents. The objective of my paper is understanding of the fundamental aspects of the Plato's life and his educational concept. Plato's educational concept is one of the most important articles in the history of education.

